

Галина Лозко

ВКРАЇНСЬКА УКРАЇНА – ЩЕ ГРЯДЕ!

Рецензія на книжку: Шупта Д., Лойтра П., Стеценко В. *Осягнення. Поезії та вокальні твори. Чернівці : Букрек. 2020. 176 с.*

Є особистості, думки яких, твори й осягнення живуть ще довго після їхнього відходу у вічність. Кожне нове покоління по-своєму відкриває цих непересічних історичних осіб, які за ще життя стали втіленнями Духа нації, виразниками її найсокровенніших мрій і сподівань, глибинних смислів, моральних ідеалів, філософських вимірів буття. Саме такою особистістю був наш український філософ Григорій Сковорода, творчість і життя якого досі збуджує суспільні рефлексії, надихає на поетичні рядки, філософські осмислення, духовні відкриття. Особливо ми звертаємося до його праць напередодні 300-літнього ювілею, що дає нашій пам'яті живлючий струмінь національної енергії, робить нас кращими, чистішими, мудрішими. Тому назва рецензованого видання є не лише поетичною, а й актуальною.

Варто зауважити, що сквородинівська тема не є для Дмитра Шупти «ювілейною даниною», адже постать та ідеї філософа вже не одне десятиліття провокують поета на осягнення, коли з 1972 року в періодиці вряди-годи почали з'являтися уривки з поеми про Г. С. Сковороду. І слово *осягнення* не є випадковим, бо саме так ще на початку 90-х років минулого століття поет назвав свою ліричну поему, яка своєрідно позначила авторське наближення до постаті Любомира, що триває й досі. Ця поема, що побачила світ 1993 року, завершила сучасне видання у форматі вокального циклу (композитори В. Стеценко, П. Лойтра). Таке авторське рішення має свою мотивацію, але значущість власне поетичного тексту досить важлива, тому що в Сковородіані Дмитра Шупти виразно заявлені дві тенденції *осягнення*: одна – суто лірична, пов'язана із суб'єктивним переживанням феномена Сковороди, друга – аналітична, скерована на певну реконструкцію фактів біографії, напрямку життєвого і творчого пошуку мислителя-любомира. Саме такими поетичними роздумами-ремінісценціями є поезія Дмитра Шупти.

Літературно-музичне видання «Осягнення» – збірка поезій автора в співпраці з композиторами Петром Лойтрою та Володимиром Стеценком, які створили музичний супровід до програмових текстів літератора.

У першій частині книжки вміщено 22 сонети під назвою «Сповідую Сковороду». Цей заголовок – не мовби філософське кредо самого Дмитра Шупти: «Я

міряю часи Сковородою, / Як днями землю міряли колісь», – зізнається поет у сонеті № 7. Нас, сучасників, вражає, що жоден твір Сковороди не був опублікований за його життя; для дослідників його творчості досі залишається загадкою той факт, що широкі верстви були знайомі з творами великого філософа. Звичайно, мандрівний спосіб життя давав змогу живого спілкування з багатьма людьми, кожен із яких зберіг свої спогади й оповіді про ці пам'ятні зустрічі; відомо також про існування кількох сквородинських гуртків, у яких бесіди й дискусії давали йому самому запал на створення численних філософських діалогів. Думки Любомира були суголосні народному життю, його світоглядним і моральним нормам, а тому залишали в пам'яті глибокий слід.

Нахненний творчістю Григорія Сковороди поет Дмитро Шупта зачинає свою поетичну збірку з величної картини життя Всесвіту:

*Несуть крізь час нас коні норовисто
Чумацьким Шляхом – Зоряним Шосе.*

Та в цьому космічному океані присутні не лише сили добра, які приносять «Добру Вість», а й злі, підступні, шкідливі сили Князя Тьми. Народна моральна традиція знає, що лише чисті, Богами покликані лицарі здатні перемогти темряву й очистити Всесвіт від зла. За влучним висловом професора Володимира Шаяна, «Григорій Сковорода – лицар Святої Борні». Саме цю сторінку його духовної боротьби, на думку професора, нам ще належить зрозуміти й осмислити, бо ми нині лише розпочинаємо своє осягнення тих істин, які висловив у своїх творах видатний філософ. У поетичній формі осмислює цю істину й поет Дмитро Шупта – він запрошує шанувальників поезії й мудрості до цього осягнення:

*З високостей тим навіть падають м'якше,
Хто чує Голос Духа день при дні.
Сковороду сприймаєм не інакше,
Як Лицаря Священної Борні.*

Частина друга «Сковородинівські діброви» присвячена поетичному осмисленню, зокрема, образу дуба як священного дерева українців, улюбленого рослинного тотема, дерева Бога святої борні Перуна. Поет не може обминути таку сутнісну категорію, як тандем «людина – дерево»: «Є дуб у нашій Україні, / З яким дружив Сковорода». Із цим священним деревом нерозривно пов'язані й інші велети духа українського народу: Іван Мазепа, Максим Залізник, Тарас Шевченко, Борис Грінченко, козаки Холодного Яру... Наскрізна думка цих поезій – проростання жолудів священних дубів як розкриття таїни єдності предків із нащадками, пробудження священної пам'яті народу. Невипадково вже в наш час шириться ідея насадження «Сковородинських дібров». Ще до 250-рччя від дня народження Сковороди на його батьківщині висаджена дубова алея із 250 жолудів, привезених із вікового Сковородиного дуба, де спочиває Григорій Савич. 300-ліття Велета Духа зобов'язує нас увічнити його пам'ять дібровами, у яких по 300 живих дубочків зеленітимуть по всій Україні.

У частині третій під назвою «Шлях істини» Сковорода осмислений автором як Князь Світла, який перемагає володаря Тьми... Та чи змогли сучасники визнати генія свого народу за його життя? Ця проблема існує, либонь, у всі віки: «Мене впустила в двері вся Європа, / А ви її зачинили назавжди» – лунають, як слова Сковороди, й думки самого автора. Незважаючи на це, філософ піднімається над побутовою оспалістю своїх сучасників, бо творення добра для нього – вище благо: «Із серця мого вогняного / Я викрешу іскру добі», – мовиться у вірші «Іскра

серця». Тож ці відверті рядки поета Дмитра Шупти звернені не лише до морально-етичних архетипів, а й до проблеми розпізнавання справжніх національних лідерів, що в українців розвинуте доволі слабко та й, імовірно, стає чи не основною причиною всіх наших поразок. У вірші «Шлях істини» поет виводить образ Змія, який «обвиває в'юнку остерженсь костура», та, хоч і не робить акценту на Змієві «Ікони Алквіадської», наголошує, що істина Сковороди таки перемагає:

*Над бездихання Мертвої Матерії
Тонкий піднявся Світ Сковороди.*

Загалом у збірці чимало біографічних мотивів із життя мандрівного філософа, окремі вірші торкаються як його закордонних подорожей (Італія, Токай, Словаччина, Чехія, Польща, Австрія, Франція), так і українських мандрівок, місць замешкання на довший чи коротший час (Житомир, Малин, Овруч, Переяслав, Харків, Полтава тощо), а далі й російські терени, із яких філософа непереборно тягнуло в рідні краї. Поет ніби простежує «сліди мандрівника Сковороди», водночас знаходячи паралелі з нашою сучасністю, що вдало єднає минуле із сьогоденням у єдину духову істину.

Частина четверта під назвою «Кам'яна Могила» – це рефлексія на біографічне припущення: «...мандруючи з Харкова через Ізюм, Слов'янськ, Бахмут, Ровеньки до свого родича в Таганрог, Григорій Савич Сковорода тоді ж відвідав і Кам'яну Могилу». Поет пов'язує життя національного філософа зі знаковими місцями України, яким, без сумніву, є Кам'яна Могила з Молочною річкою – як сакральний центр давньої прабатьківщини русів-українців:

*Можливо, ми від цього маєм трату,
Якої не роз'яснимо попу:
Пристав ковчег наш не до Арарату,
А до ріки Молочної в степу...*

Такі знакові локуси рідної землі поет бачить своїм духовним зором і вміло передає читачам ту сув'язь минулого, теперішнього й майбутнього, що насправді стає суцільним видовом духу України. Справді, значна частина сквородинських відкриттів духових істин ще очікує на своє прочитання, допомагає очистити душі кожного з нас і народу загалом. Як уважає поет, зі Сковородою ми стаємо кращими:

*Ми ж з ним душі мінємо подобу
І стаємо душею молоді,
Вичавлюєм щораз раба-неробу
І проростаєм, наче жолуді.*

На загал морально-етичні, як і педагогічні, погляди Сковороди представлені нашим літературознавством доволі широко. Уже написано сотні сквородознавчих праць, твори філософа в Україні вже видано в повному обсязі в авторитетній академічній інтерпретації та з науковими коментарями професора Леоніда Ушкалова, але досі залишається маловідомим Шаянове осягнення великого Духа Сковороди, не прочитане сповна, не засвоєне українським суспільством. Проте певна суголосність заявляє про себе поетичними рядками Дмитра Шупти. Він пов'язує духовне прозріння Сковороди не стільки з ортодоксальною думкою доби, скільки з індивідуальним духовним проривом:

*Потоком Світла від Святого Духа
Невідворотність істини тече.*

Цей аспект духовної боротьби Сковороди поет ширше розкриє в п'ятій частині збірки під назвою «Сковорода над Велес Книгою». Твору передує епіграф із Бориса Ребіндера, який припускав, що наш філософ міг працювати в маєтковій книгозбірні Якова Донець-Захаржевського у Великому Бурлуку на Харківщині в 1788–1789 рр. Додамо, що цікаво стосовно цього міркує й сучасний дослідник Ігор Рассоха, слушно зауважуючи, що «непрямих доказів можливого знайомства філософа із загадковим рукописом (ВК) більш ніж достатньо». Про це свідчить сам Сковорода, присвятивши один із творів саме Якову Донець-Захаржевському: вони були добре знайомі. Як відомо, саме в цій бібліотеці були знайдені дошки Велесової Книги. Отже, Г. Сковорода, «покликаний Великим Бурлуком» (як називає його поет), знавець багатьох давніх і сучасних йому мов, не міг обминути своєю увагою раритетну збірку, написану на дубових дошках. Щоправда, зустріч Сковороди з вірою предків відбулася вже наприкінці його дивовижного життя, але ця зустріч була підготовлена кількома десятиліттями його студювання Біблії й, нарешті, її верифікацією, про яку досі воліють зберігати мовчанку навіть сквородознавці. А завершилося це студювання, що тривало майже все життя філософа, її критичною герменевтикою.

Почуття захвату Сковороди Велесовою Книгою, перші труднощі прочитання незвичного письма, трепетне передчуття відкриття таїни цих волхвівських послань і «мудреця сум'яття передвісте», таке близьке й самому авторові поезії, майстерно передане Дмитром Шуптою:

*Премудрі «дощечки», зв'язані у куль.
Тисячоліття – у рядках нестертих!
Праредками сповідуваний культ
Пошанування Пращурів безсмертних.*

Ці стародавні, місцями пошкоджені дошки зі старовинними, либонь, ще «передкириличними», літерами для Сковороди були безцінним духовним дарунком, бо, як говорить поет, –

*В бібліотеці брав Сковорода
Для себе те, що духом не старіє...*

Ця поезія, на мій погляд, одна з ключових, відверто повідає, що наше письмо існувало задовго до Кирила й Мефодія; це змушує уважного читача замислитися про тривалі фальсифікації нашої історії, політичний примус і церковне насильство над душею й духом народу – отже, відкриває ще одну з тих сокровених істин, які старанно приховували, а саме щодо підміни віри, про що з Велесової Книги міг довідатися вже й Григорій Сковорода:

*Ишлося про Писемності Часи
Задовго до Мефодія й Кирила.
Далеких рідновірів голоси
Йому Священна Пам'ятка відкрила.
На небі – душі Предків і Боги,
Це Рідна Віра твердить до знемоги.
Вони знащада всіх нас берегли
І надихали нас до перемоги.*

По-своєму поетично й переконливо через метафору «золотого пута» висловив автор сквородинське «Світ ловив мене – та не спіймав!»:

*Але то так здається, що ніде
Й ніхто вже за тобою не полює,
Ніхто на тебе невід не плете,
Твій кожен крок і подих не чатує.
Твій душолов, сказившись, лютує,
Що ти обходиш путо золоте.*

Частина шоста «Князь Світла» присвячена осягненню того життєвого періоду філософа, коли він, змушений залишити Переяслав, прямує до Харкова й далі... Його поводитирами в мандрах стають лелеки, перепілки, жайвори та музика його сопілки, а в серці – родинне гніздо в селі Харсіках, живописні береги річки Многи на Полтавщині:

*У Центрі Світу – його Харсіки,
Де очікують рідні батько й мати.
А блудний син їх, що без опіки,
Мандрує Світом, та що казати?*

Цей мотив близький Дмитру Шупті як землякові великого філософа (народився в с. Куринці Чорнухинського району на Полтавщині). Письменник продовжує його і в сьомій частині «Під калиною

Харсік», що відкривається віршем «Пуповина», своєрідним мотто до якого є такий науковий факт: «Німецький учений-славист Едуард Вінтер, покладаючись виключно на документи, які зберігаються в архівних сховищах ФРН, у нарисі про Г. С. Сковороду чітко зазначив, що наш філософ народився в селі Харсіках»:

*В Харсіках батько мав хатину,
Там під калину закопав
Мою родиму пуповину,
Щоб я цих місць не забував.*

Для Дмитра Шупти вкрай важливим є відновлення цієї біографічної точності, установлення справедливості щодо місця народження національного пророка Сковороди. Відчуття святості локусу, який народжує генія нашого народу, має у своїй основі онтологічне значення для всієї нації. Напевно, таке світосприйняття ґрунтується на переконливій концепції поета, яку свого часу він висловив як «ідею геокосмічної ареальності». А це також одне з тих духовних осягнень, які нам ще треба пізнавати й осмислювати.

У частині восьмій збірки вміщені «Вокальні цикли», де подано ноти до пісень та літературно-музичні композиції. «Слово і музика були вірними супутниками Григорія Сковороди», – сказав у передмові до видання президент Міжнародної літературно-мистецької академії України Сергій Дзюба. Тому поява музики Петра Лойтри та Володимира

Стеценка на слова поета є цілком закономірною в українській культурі. Поетична душа народу потребує свого втілення в рідній народній чи авторській пісні. Відомі українські композитори творчо підійшли до музичного супроводу оригінальної віршової філософії Дмитра Шупти. У великий ювілейний рік Григорія Сковороди ця збірка буде вагомим дарунком усім українцям, шанувальникам філософії Сковороди й любителям поезії, працівникам культури, які організовуватимуть святкові культурно-мистецькі заходи – ці твори мають звучати і в концертних залах, і в школах та університетах. Поєднання філософії, поезії та музики – унікальний мистецький засіб, що здійснює сильний емоційний, інтелектуальний та просвітницький вплив. Поетичні образи Дмитра Шупти, що в метафоричній та історичній ретроспекції глибоко поєднані із сучасним буттям, справді стають осягненням істин, які шукав і знайшов сам Сковорода. Збірка «Осягнення» ще подарує уважному читачеві багато цікавих відкриттів, спонукає до подальших пошуків істини, наснажить на добрі справи для нашої рідної України в її вічній екзистенції на Чумацькому Шляху. Хочу завершити цю рецензію на збірку поезій і вокальних творів знаного поета оптимістичними рядками Дмитра Шупти, який упевнений, що лише з нашим осягненням рідної Істини

*Українська Україна – ще гряде,
Як упадуть олігархічні мури*

